

SONDAJUL DE SALVARE DIN AȘEZAREA NEO-ENEOLITICĂ DE LA VERMEȘTI-COMĂNEȘTI (I) *

de DAN MONAH

Vestigiile așezării neo-eneolitice au fost identificate pe platoul și parte din terasele dealului „Cetățuia“ de pe teritoriul satului Vermești, înglobat acum orașului Comănești (jud. Bacău). Situată pe malul stîng al Trotușului, la circa 4 km de rîu, „Cetățuia“ se află în imediata apropiere a șoselei Comănești—Moinești și la mai puțin de 30 km de trecătoarea Ghimeș. Așezarea se află la nord de satul Vermești în imediata apropiere a hotarului cu satul Văsiești. Dealul „Cetățuia“ domină depresiunea în care se adăpostește orașul Comănești, fiind complet izolată de înălțimile dinspre NE și SE. Spre nord, vest și sud pantele sînt foarte abrupte, cu o înclinare de 70—75°. Platoul „Cetățuiei“ este relativ mic, dar spre nord și est sînt două terase largi favorabile locuirii și care par să fi fost locuite.

Așezarea preistorică de la Vermești este cunoscută din anul 1966 cînd au fost întreprinse cercetări de suprafață de către Șt. Cucuș, care a publicat și rezultatele unui mic sondaj¹. Cu multă amabilitate colegul Șt. Cucuș ne-a semnalat această așezare și ne-a însoțit într-o perieghetză în anul 1969, cînd am avut posibilitatea să examinăm materialele provenite din sondajul menționat².

În urma perieghazelor întreprinse în anii următori am observat că așezarea era serios afectată de săpăturile efectuate de profesorii din împrejurimi și de căutătorii de comori. Această situație ne-a determinat să întreprindem un sondaj de salvare care să pună capăt săpăturilor nesistematice și, mai ales, să precizeze stratigrafia așezării. Săpăturile au fost efectuate în iulie 1971 și în octombrie 1972, rezultatele obținute au permis elucidarea problemelor principale ridicate de stațiune de la Vermești³.

Săpăturile. În cadrul sondajului din anul 1971 lucrările s-au desfășurat doar pe platoul afectat de săpăturile anterioare și de tranșeele militare din primul război mondial. Terenul fiind împărțit între foarte mulți proprietari, sondajul nostru s-a redus la trasarea a două secțiuni în lungul

* În acest volum publicăm prima parte a raportului privind săpăturile de salvare de la Vermești, urmînd ca în volumul următor să continuăm publicarea materialelor aparținînd culturii Cucuteni.

1 Șt. Cucuș, în *MemAntiq.*, II, 1970, p. 481 și urm., și n. 3.

2 *Ibidem.*

3 *Ibidem.*

Cetățuia Vermești, vedere generală.

platoului (fig. 1). Doar la prima secțiune am putut efectua lărgirile necesare pentru dezvelirea locuinței.

Secțiunea I a fost orientată N—S, măsurînd la început 20/2 m. Cu o prelungire de 12/1 m a ajuns la capătul de S al platoului. De la adîncimea de 0,15—0,30 m au început să apară fragmente ceramice corodate și chirpic masat, indicînd resturile unei locuințe cucuteniene. Chirpicul locuinței (L_1) apare între metrii 3,50 și 9,50. În afara acestor limite resturile sînt sporadice, iar în prelungire dispar cu totul. Procedînd la desohiderea casetelor am reușit să delimităm conturul locuinței (fig. 2/1). După îndepărtarea primului strat de chirpic, provenit din dărămăturile pereților, au început să apară cioburi pictate și vase întregibile care stăteau pe platforma locuinței.

Secțiunea II, paralelă cu S I, cu dimensiunile de 31/1 m, a fost trasată pe partea opusă a platoului, cu intenția de a controla stratigrafia așezării. Vestigiile locuințelor cucuteniene ocupă un spațiu mai mare, fiind observate între metrii 12,50 și 30,50. Ca și în cazul precedent stratul de cultură cucutenian nu este continuu, fiind sesizat doar în apropierea locuințelor. În partea de N a secțiunii au fost descoperite doar cîteva fragmente ceramice din epoca bronzului.

Campania din octombrie 1972 s-a desfășurat în condiții climaterice nefavorabile. Am încercat să degajăm vestigiile locuințelor cucuteniene de pe S II, să precizăm complexele crișoide și să verificăm eventuala locuire

SI

0 1 2 3 4 5 m

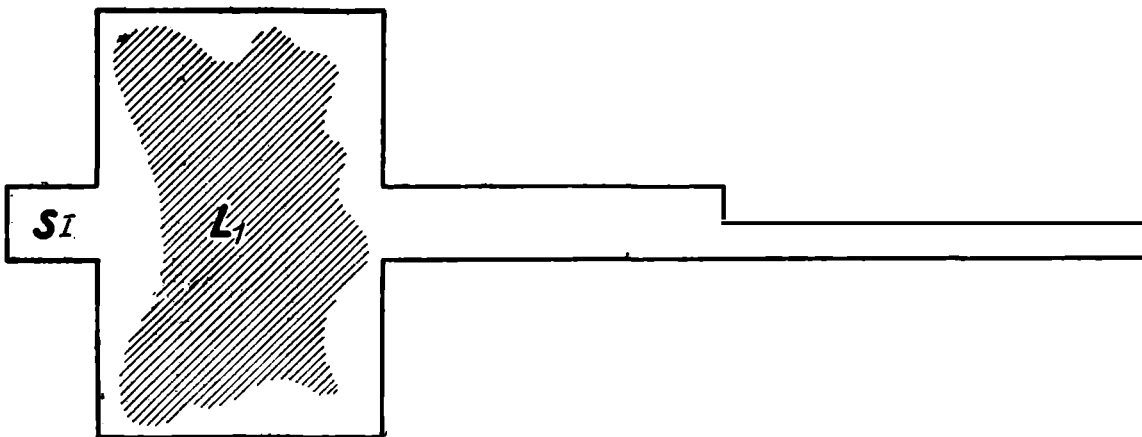

Fig. 1 Plan general of site

de pe terase. Din păcate ploile repetate au dus la prăbușirea taluzurilor și au făcut imposibilă degajarea locuințelor cucuteniene. Cele două mici secțiuni trasate pe terasele de N și E nu au dat rezultate, nedescoperindu-se niciun complex de locuire. În fața unor dificultăți întâmpinate în anii următori, a trebuit să renunțăm la continuarea săpăturilor. Totuși materialele și informațiile stratigrafice, mai ales din prima campanie, permit conturarea caracteristicilor generale ale stațiunii Vermești.

Stratigrafia. Deoarece situația stratigrafică este deosebită în cele două secțiuni, le vom prezenta separat, procedînd la descrierea lor în succesiunea de sus în jos.

Secțiunea I (fig. 2/2). 1. Solul vegetal, cenușiu-deschis cu textura granuloasă, are o grosime variînd între 0,10—0,30 m și conține mici fragmente cucuteniene puternic corodate. În solul vegetal din caseta nr. 2 (fig. 2/1), în apropierea matorului secțiunii, a fost descoperită o piesă de aramă sau bronz și un ciob de dimensiuni mici, care indică existența unei locuiri de scurtă durată din bronzul timpuriu. Stratul vegetal acoperă direct suprafața de chirpic a locuinței. Pe masa de chirpic, pătrunzînd, în parte, în solul vegetal erau cîteva cioburi și un vas de factură Gorodsk-Usatovo, precum și cîteva fragmente ceramice Cucuteni B. Uneori aceste cioburi se găsesc și la adîncimi mai mari fără a se observa deranjamentele stratigrafice prin care au pătruns.

2. Sub solul vegetal urmează un strat consistent de depuneri cucuteniene, aparținînd locuinței din subfaza A₂. Grosimea acestui nivel variază de la 0,90 m, în partea de nord a secțiunii, îngustîndu-se treptat spre sud, unde ajunge la o grosime de 0,10 m în afara locuinței, de unde se pierde treptat. În partea de sud a secțiunii nu au fost descoperite resturi arheologice, solul vegetal suprapune direct pămîntul viu, care destul de subțire, este așezat pe stîncă. Stratul cucutenian este unitar, totuși partea superioară cu chirpicul provenit din dărîmarea pereților locuinței are culoarea brun-gălbuie, iar partea inferioară de sub platformă capătă o nuanță cenușie. La adîncimea de 0,65 m apare platforma locuinței, care se prezintă sub forma unui strat de chirpic, gros de 10—15 cm, foarte bine ars, avînd culoarea roșie-închisă. Stratul de sub podină conține foarte multă cenușă provenită de la arderea birnelor pe care era construită aceasta.

3. Solul galben-argilos, reprezentînd stratul viu, are în partea superioară slabe pigmentări cu chirpic. Acest strat este străpuns de groapa nr. 1 (asupra căreia vom reveni la descrierea locuinței).

Secțiunea II (fig. 3). 1. Solul vegetal are aceleași caracteristici cu cel din S I. În capătul de N al secțiunii, în solul vegetal care suprapune direct pămîntul galben-argilos, au fost descoperite cîteva fragmente ceramice din epoca bronzului. Vestigiile cucuteniene sînt inexistente în acea zonă unde stîncă este foarte aproape de suprafață.

2. Resturile locuirii cucuteniene sînt adăpostite, ca și în S I, într-o alveolă naturală. Grosimea medie a stratului este de 0,60—0,85 m, coborînd uneori pînă la 1,10 m în gropile care părăd în nivelul mai vechi. Stratul are aceeași culoare brun-gălbuie, mai deschisă în partea superioară și mai închisă în partea inferioară. Nu am putut sesiza cu claritate prezența podinei și nu s-a putut preciza dacă este vorba de o singură locuință foarte mare (mai puțin probabil), sau de locuințe foarte apropiate.

3. Sub acest strat am constatat o depunere de culoare închisă, aproape neagră, net deosebită de depunerea cucuteniană. Grosimea variază între 0,40—0,50 m, fiind în unele locuri deranjată de pîtrunderi cucuteniene, care se diferențiază clar. În acest nivel am putut observa prezența a numeroase fragmente de vase aparținînd culturii Criș. Între straturile de depuneri Cucuțeni și Criș nu există nici cea mai mică urmă de steril.

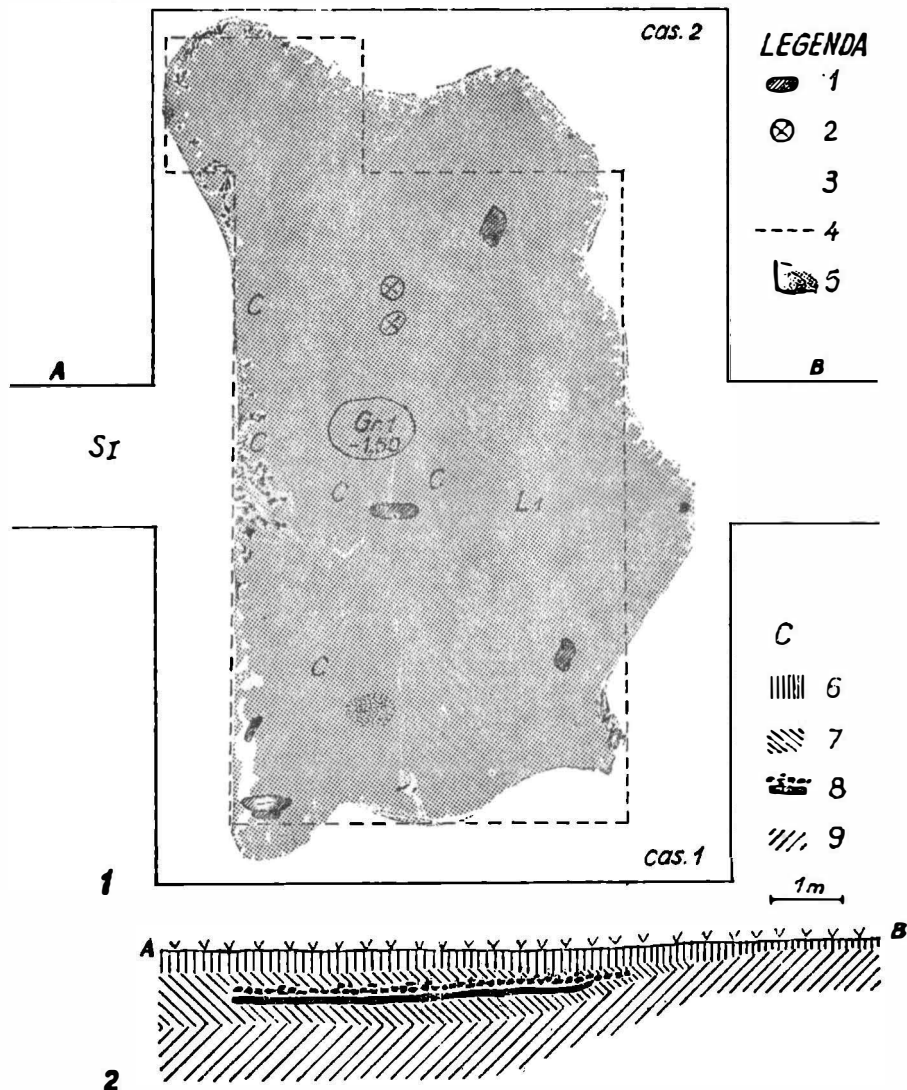

Fig. 2. — 1. Locuința cucuteniană (1. — Rișniță; 2. — gropi de pări; 3. — vatră; 4. — conturul probabil al platformei; 5. — conturul dărîmăturilor); 2. Profilul S I (6. — strat vegetal; 7. — nivelul cucutenian; 8. — chirpic și platforma; 9. — sol galben-argilos).

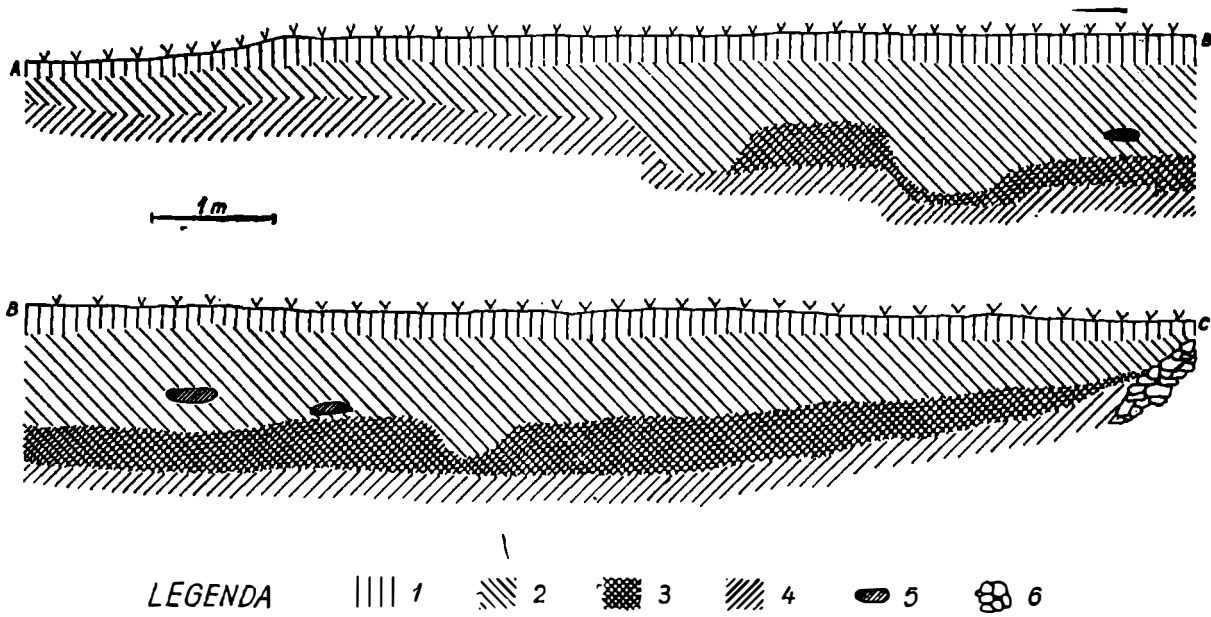

Fig. 3. — Profilul SII (1. — sol vegetal ; 2. — nivelul cucutenian ; 3. — nivelul Criș ;
<http://www.cimec.ro/ftp/6cmia000/>).

4. Solul galben-argilos, destul de subțire, suprapune stînca.

În concluzie, în secțiunea I constatăm prezența unui nivel cucutenian care suprapune direct solul viu. La limita acestui strat cu solul vegetal s-au găsit materiale Gorodsk-Usatovo, Cucuteni B și din epoca bronzului, fără ca acestea să facă parte dintr-un nivel consistent care să poată fi delimitat stratigrafic.

În secțiunea II cel mai vechi nivel este reprezentat prin depunerile Criș, care sînt suprapuse de vestigiile din faza Cucuteni A. În afara alveolării naturale care adăpostește aceste depuneri, la baza stratului vegetal apar fragmente ceramice din epoca bronzului.

Observațiile noastre stratigrafice confirmă, în cea mai mare parte, stratigrafia stabilită anterior de colegul Șt. Cucuș.

Locuințele. În cadrul sondajului, a fost desvelită integral o singură locuință cucuteniană intersectată de secțiunea I. Locuința apare sub forma unei suprafețe de chirpic compact, compusă din numeroase fragmente mari de chirpic de culoare gălbuie sau roșiatică. Forma locuinței era, probabil, dreptunghiulară (fig. 2/1), fapt confirmat și de porțiunile de platformă păstrate. În partea de vest se afla, poate, o anexă de dimensiuni mici. Menționăm că sub chirpicul „anexei” nu am descoperit urmele podinei obișnuite. Dimensiunile locuinței erau de aproximativ 10,50 m pe 6 m, „anexa” avînd 1,50 m pe 2,30 m.

La îndepărtarea chirpicului provenit din dărmarea pereților am observat că numeroase fragmente purtau urmele nuielilor și birnelor din structura locuinței. După îndepărtarea acestui strat de chirpic au ieșit la iveală porțiuni bine păstrate din platforma locuinței. Platforma fusese construită pe birne așezate paralel cu laturile scurte. Diametrul acestor birne, probabil despicate, variază între 0,15 și 0,30 m. Grosimea lutuiei de deasupra birnelor era de 6—15 cm, partea de contact cu birna fiind bine arsă.

Pe podina locuinței se aflau cioburi, vase întregibile sau întregi, numeroase rîșnițe și topoare de piatră. Resturile ceramice se concentrează de-a lungul peretelui de nord, în zona vetrei și spre centrul locuinței.

În caseta nr. 2, pe axul lung al construcției, aflate la mică distanță una de alta, au fost descoperite două amprente de birne cu diametrul de 0,25 și 0,30 m, care străpungeau platforma. Am urmărit cu cea mai mare atenție amprente și am constatat, după fibra lemnului carbonizat, că birnele erau în poziție verticală și se adînceau cu 0,15—0,20 m sub platformă. Aceste birne aveau, probabil, rolul de a susține acoperișul locuinței. În mod normal ar fi trebuit să întîlnim amprente asemănătoare în caseta nr. 1. Cu toate că am lucrat cu cea mai mare atenție, pandantul necesar nu a fost descoperit. Menționăm că nici pe laturile locuinței nu au fost observate gropi de pari sau birne. Vatra locuinței se afla în partea de est, însă din ea nu s-a păstrat decît o porțiune mică și destul de prost conservată. Din această cauză nu am putut stabili dacă vatra era construită direct pe pămînt.

Remarcăm numărul deosebit de mare de rîșnițe și topoare din piatră, împrăștiate pe toată suprafața locuinței. Cîteva piese par să fie exemplare în curs de prelucrare.

După demontarea chirpicului de culoare roșie-închisă al podinei, imediat sub aceasta, a fost descoperită o groapă (Gr. 1) cu diametrul de 1,10 m, care mergea până la adîncimea de 1,50 m, intrînd destul de mult în solul viu. În groapă au fost găsite 21 de fragmente mari de rîșnițe vechi, intens folosite, toate așezate cu partea utilă în jos și clădite unele peste altele. Deasupra acestor fragmente se aflau 6 rîșnițe mari, lucrate cu grijă, așezate cîte două, deasemeni cu partea utilă în jos. Pe ultimele două rîșnițe am observat urme din lutuiala platformei. Probabil lutul a ajuns printre două birne care nu aveau perfect.

Credem că ne aflăm în fața unui ritual de fundare a unei locuințe-atelier pentru prelucrarea pietrei. În favoarea acestei ipoteze pledează : groapa cu rîșnițe aflată în centrul locuinței, numărul mare de rîșnițe și topoare finite sau în curs de prelucrare, precum și cîteva bucăți de marnă gălbuie folosită la confecționarea topoarelor.

Constructorii cucutenieni au săpat întii groapa în care au depus ritual fragmentele și rîșnițele întregi peste care au construit platforma, apoi au procedat la ridicarea, în modul cunoscut, a locuinței⁴. Ținem să subliniem că în momentul construirii platformei groapa rituală era deschisă.

Riturile de fundare a locuințelor sînt cunoscute în așezările cucuteniene, mai ales în cazul unor locuințe cu destinație specială⁵; de obicei se folosesc vase. Îngroparea rituală a rîșnițelor este pentru prima dată semnalată prin descoperirea de la Vermești.

Vestigiile descoperite în S II proveneau de la o locuință sau mai degrabă de la două locuințe foarte apropiate. Din cauza suprafeței mici săpate, acest lucru nu a putut fi precizat.

În ultimii ani s-a discutat mult despre tehnica construirii locuințelor eneolitice și mai ales a platformelor⁶. Nu intenționăm să reluăm această discuție ci doar să precizăm impresiile noastre pe baza observațiilor de la Vermești.

Putem afirma cu certitudine că platforma locuinței era construită pe birne așezate pe pămîntul probabil nivelat. În apropierea amprentelor de birne verticale platforma se întrerupea, fiind înlocuită cu o lutuială. La Vermești principiile generale de construcție sînt respectate, totuși în cadrul unor principii generale există diferențe în maniera de construire a locuințelor, în funcție de condițiile locale și de zona geografică, de natura solului și de materialele de construcție aflate la îndemînă.

La Vermești, atît cucutenienii, cît și purtătorii culturii Criș au căutat protecție împotriva vîntului în alveolările naturale de la capătul platoului. În ceea ce privește nivelul Criș, nu putem preciza dacă este vorba de un complex de locuire sau de o groapă menajeră.

*
* *

4 Cf. Vl. Dumitrescu și colaboratori, *Hăbășești*, București, 1954, p. 18 și urm.

5 A. Nițu, St. Cucos, D. Monah, în *Mem. Antiq.*, III, 1971, p. 59.

6 I. T. Dragomir, în *SCIV*, XIII, 1962, 2, p. 393 și urm.; Iuliu Paul, în *SCIV*, 18, 1967, 1, p. 6 și urm.; Vl. Dumitrescu, în *AMN*, V, 1968, p. 389 și urm.

Cultura Criș.

În nivelul aparținând culturii Criș au fost descoperite numeroase fragmente ceramice, lipsind aproape total uneltele din piatră și os⁷.

După modul de preparare a pastei și după intensitatea arderii, am deosebit patru categorii de ceramică (pe care le-am notat A-D). Subliniem că această împărțire se aplică doar materialului ceramic de la Vermești, nefiind în intenția noastră de a propune o clasificare valabilă pentru o arie mai largă. Intenția noastră a fost să obținem o clasificare cât mai nuanțată a materialului ceramic de la Vermești, chiar atunci când diferențele în compoziția și frământarea pastei nu sînt prea mari. Criteriul conducător a fost proporția de pleavă și de nisip înglobată în pastă, proporție care variază nu numai de la o categorie la alta, ci și în cadrul aceleiași grupe ceramice, prezentînd, totuși, suficiente elemente de apropiere (în cadrul aceleiași categorii) și de diferențiere (între grupe), care să ne permită susținerea acestei clasificări.

În general rămîne valabilă și pentru materialul Criș de la Vermești împărțirea în două mari categorii: ceramică grosolană și ceramică fină. Grupa notată de noi cu litera A corespunde ceramicii de tip A descrisă de Draga Garașanin⁸, numită de cercetătorii români ceramică grosolană⁹. Grupele B-C corespund categoriei ceramică fină lustruită (B la Draga Garașanin), ultima grupă deosebindu-se doar prin prezența picturii.

A. În prima grupă am încadrat fragmentele de vase cu pereții groși, din pastă de calitate inferioară, cu multă pleavă sau paie tocate. Alături de pleavă întîlnim pietricele, nisip și paiete de mică. Frământarea pastei este neglijentă. În majoritatea cazurilor miezul fragmentelor este ars slab, avînd nuanțe de la negru-închis, cu aspect de cărbune, pînă la brun-închis. Exteriorul și interiorul vaselor este acoperit cu barbotină din lut fin, fără pleavă, care în urma arderii este de cele mai multe ori brun-gălbui, avînd și nuanțe cenușii, roșcate sau violacee. În unele cazuri interiorul vaselor barbotinate a fost lustruit cu grijă, pentru a se micșora porozitatea pereților. De cele mai multe ori se constată descojirea, mai ales la interior, a barbotinei aplicate.

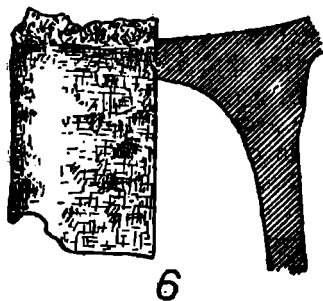
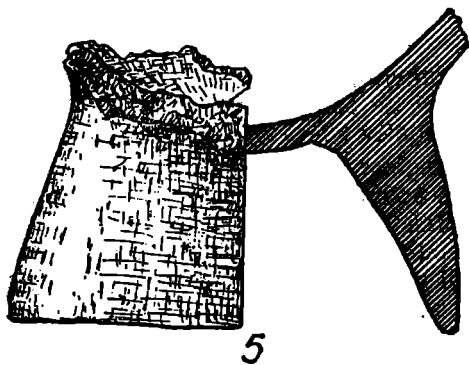
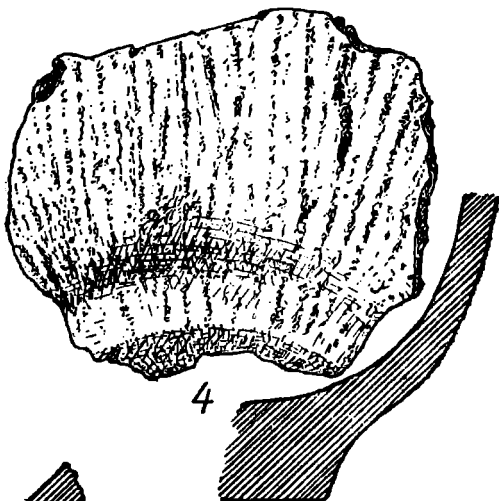
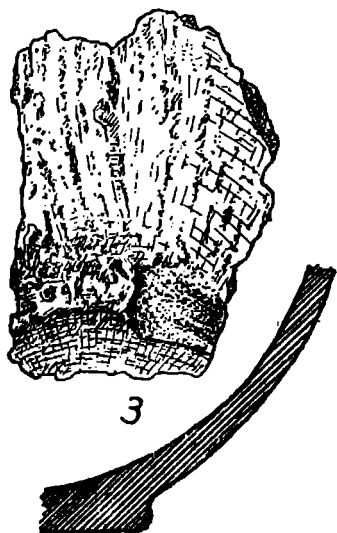
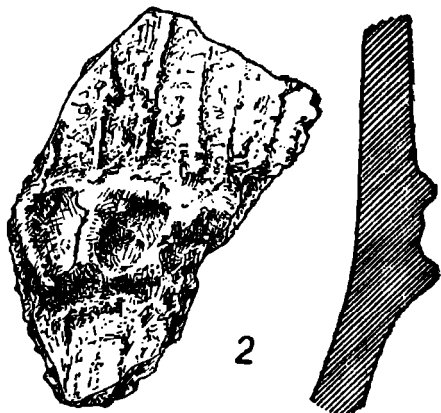
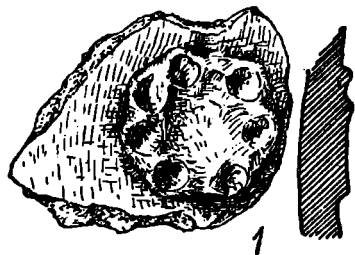
Menționăm și existența cîtorva fragmente de vase fără barbotină, cu un aspect mai grosolan. Vasele din pastă de calitate inferioară constituie majoritatea materialului ceramic, aproximativ 60—70%.

B. În a doua categorie am inclus fragmentele de vase cu pereții subțiri, cu o ardere mai bună, care a dus la apariția unei game variate de culori, de la cărămiziu și brun-deschis pînă la cenușiu-închis. Majoritatea fragmentelor nu au obișnuitul miez de culoare închisă. Frământarea pastei este mult mai îngrijită. Pleavă este mai rar folosită, degresantul principal

⁷ O singură piesă poate fi pusă în legătură cu nivelul Criș. Este vorba de un topor de tip vălătuc. Piesa va fi prezentată în capitolul rezervat uneltelor cucuteniene. St. Cucos (op. cit., p. 482) menționează descoperirea unei lame din obsidian, a unor silexuri microlitice și a unui topor calapod.

⁸ D. Garașanin, *Starcevačka Kultura*, Lubliana, 1954, p. 159.

⁹ M. Petrescu-Dîmbovița, în *Materiale*, III, 1957, p. 69; E. Zaharia, în *SCIV*, XV, 1964, I, p. 22; N. Vlăsa, în *AMN*, III, 1966, p. 19.

fiind nisipul fin, ales cu grijă, fără pietricele. Barbotina și slipul sînt foarte rare, vasele din această categorie avînd un decor specific. Un singur fragment de la un vas barbotinat prezintă urme de slip roșu pe buza înălțată. Slipul a fost lustruit atît la exterior cît și la interior (fig. 8/2).

C. Această grupă este constituită din fragmentele ceramice acoperite cu slip lustruit. Proporția de pleavă în pastă diferă de la fragment la fragment, fiind mult mai abundentă decît la categoria anterioară. Vasele de dimensiuni mai mari, cu pereții groși, au mai multă pleavă, în timp ce pentru vasele cu pereții subțiri se folosește mai mult nisipul. Arderea este foarte diferită. Întîlnim fragmente care sînt neoxidant (probabil acoperite de alte vase), de culoare neagră sau castanie-închisă, gri-argintii cu luciu metalic și brun-deschise sau cenușii.

Grupele ceramice B și C sînt prezente în proporții egale, formînd cea mai mare parte din categoria ceramicii fine.

D. Fragmentele ceramice cu urme de pictură sînt puțin numeroase, doar 1—20%. Pasta are aceleași caracteristici cu aceea folosită pentru vasele din grupa C, slipul este bine lustruit și aderă perfect. Pe fondul roșu sau brun-închis se observă urme de pictură.

Forme și ornamente. Din cauza materialului foarte fragmentat nu am putut stabili cu precizie, decît foarte puține forme ceramice. Cele mai multe fragmente provin de la vasele mari de provizii modelate din pasta grupei A, avînd gîtul cilindric, uneori distinct, corpul puternic bombat și fundul simplu sau profilat (fig. 4/1-4 ; 5/6-7). De obicei diametrul fundului este de dimensiuni mici față de gura vasului, în majoritatea cazurilor se observă o profilare caracteristică și îngroșarea fundului (fig. 4/4). Este forma cea mai caracteristică pentru cultura Criș, fiind adesea întîlnită în așezările din Transilvania¹⁰ și Moldova¹¹. Un singur fragment din pastă grosieră pare a proveni de la un bol de mici dimensiuni (fig. 10/2).

Vasele din pastă grosolană au o gamă variată de ornamente. Barbotina, prezentă pe aproape 90% din fragmentele grupei A, este de două feluri : organizată și neorganizată.

Barbotina neorganizată a fost obținută¹², probabil, prin stropirea vasului cu o emulsie de lut fin care acoperă întreaga suprafață (fig. 6/8 ; 7/6).

Barbotina organizată a fost obținută în același mod, dar înainte de uscarea vasului, cu ajutorul spatulei sau cu degetele au fost trase „dîre” pe învelișul vasului. În cele mai multe cazuri, „dîrele” de spatulă sînt verticale, coborînd pînă la fundul vasului (fig. 4/3 ; 5/6). Un alt mod de organizare a barbotinei este trasarea, cu ajutorul degetelor, a unor „dîre” șerpuitoare (fig. 5/4). Pe un fragment se pare că a fost reprezentat un decor spiralic (fig. 6/7).

Tortile se întîlnesc pe ceramica grupelor A și B, în majoritatea cazurilor sînt asociate cu barbotina, iar în cazul vaselor din grupa B, cu linii

¹⁰ N. Vlassa, *op. cit.*, p. 21.

¹¹ M. Petrescu-Dîmbovița, în *Acta Arch-Budapest*, IX, 1-4, 1958, p. 86.

¹² Pentru vasele foarte mari, barbotina a fost aplicată în alt mod ; probabil emulsia de lut fin era turnată pe suprafața exterioară.

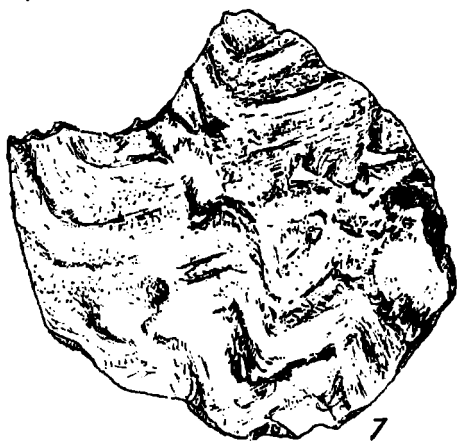
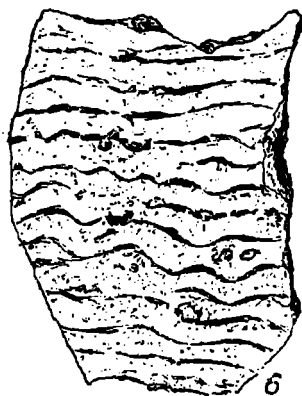
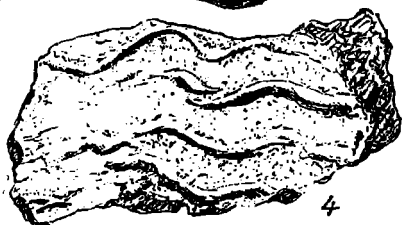
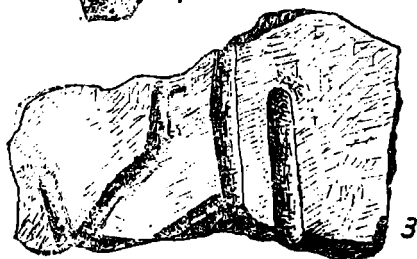
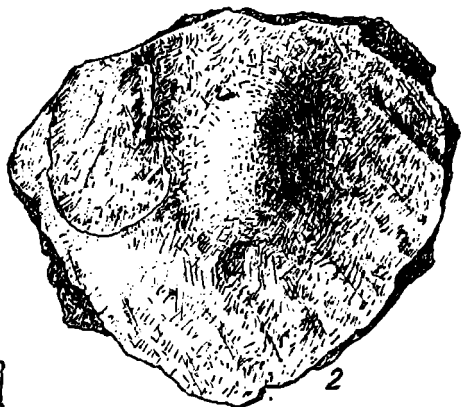

Fig. 5. Fragments of ceramic tiles.

frunte incizate. Sînt atestate doar tortițele din bandă cu secțiune ovală, perforate orizontal (fig. 7/2, 4, 6).

Proeminențele plastice apar sub forma unor butoni ovali grupați câte doi (fig. 5/2), de formă rotundă cu virful ascuțit prin presare cu degetele (fig. 5/1) sau alveolați (fig. 6/8). Proeminențele plastice sînt asociate de cele mai multe ori cu barbotina.

Un alt ornament, mai rar întîlnit apare sub forma briurilor plastice alveolate, aplicate sau organice. Gropițele sînt realizate prin apăsare cu virful degetului (fig. 4/2). În același mod a fost obținută și rozeta care împodobește un vas de provizii (fig. 4/1). De obicei briurile plastice erau aplicate pe pîntecele bombat al vaselor ¹³, în timp ce rozeta se afla imediat sub buza vasului.

Vasele din pasta grupei B, păstrează în general formele întîlnite și în grupa A. Se păstrează gîtul cilindric mai mult sau mai puțin înălțat, corpul bombat, fundurile simple (fig. 6/2) sau chiar rotunjite (fig. 10/5).

Ornamentul cel mai frecvent este alcătuit din linii frînte incizate care coboară de sub buza vasului pînă la fund. În majoritatea cazurilor liniile sînt paralele (fig. 8/1, 6, 9), incizarea fiind superficială. Alteori liniile incizate au orientări diferite (fig. 7/5) sau se întretaie (fig. 6/2). Unele vase cu pereții mai groși au fost decorate cu incizii profunde și largi (fig. 5/3 ; 8/5). Pe vasele cu decor incizat întîlnim și tortițe din bandă (fig. 7/5). Pe vasele cu barbotină inciziile apar foarte rar.

Un ornament specific culturii Criș sînt alveolele realizate prin ciupituri cu unghiile în pasta vasului. Acestea sînt dispuse neregulat (fig. 6/3) sau în șiruri paralele (fig. 6/5), decorul acoperind întreaga suprafață exterioră a vasului. La Vermești acest decor este mai rar.

Din pasta categoriei C au fost modelate cupe cu picior înalt, străchini, vase cu corpul oval și probabil ceșcuțe. Majoritatea fragmentelor par să provină de la cupe tronconice cu picior. Din păcate, nici un vas nu a putut fi întregit. Din această cauză va trebui să descriem separat fragmentele de cupe și fragmentele de picioare. Întîlnim variante de cupe ¹⁴ cu buza îngroșată (fig. 10/7), sau cu marginea bine articulată și teșită oblic la exterior ¹⁵ (fig. 10/6, 8, 9). Uneori pereții sînt egali de groși pînă la buză (fig. 10/1, 4-5, 11-12). Analogiile cele mai clare le găsim în ultimele nivele (II și III de la Let) ¹⁶. Cupele tronconice cu marginea bine articulată, destul de numeroase la Vermești, sînt caracteristice ultimei faze Criș din așezarea de la Let. Ele constituie varianta cea mai evoluată ¹⁷.

Picioarele de cupe sînt mai puțin numeroase. Avem trei fragmente provenind de la picioare de cupe. Primele două au formă tronconică (fig. 4/5), al treilea este cilindric (fig. 4/6). Toate au interiorul gol. Fragmentele sînt acoperite cu slip lustruit. Picioarul tronconic masiv (fig. 4/5) este acoperit cu un strat de slip fin de culoare gri, care în urma lustruirii a căpătat o nuanță argintie-metalică. Celelalte fragmente sînt acoperite cu slip

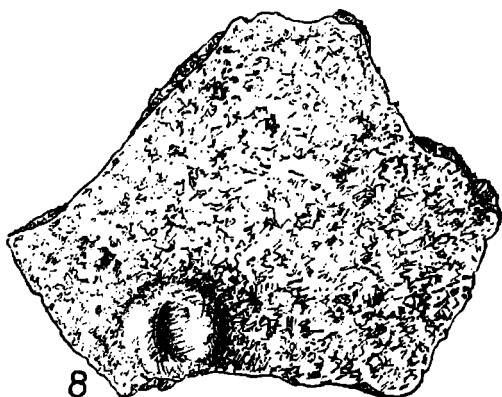
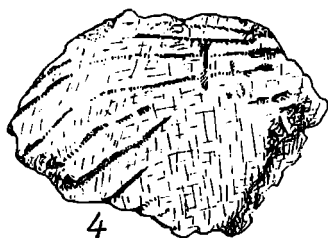
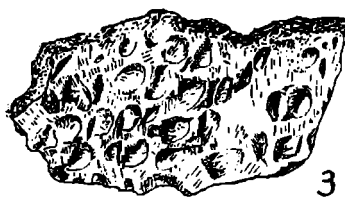
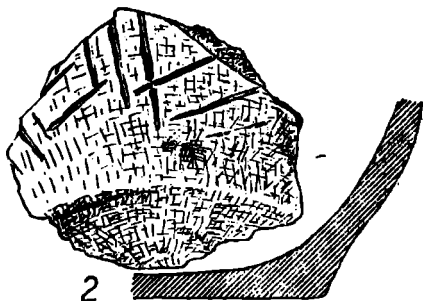
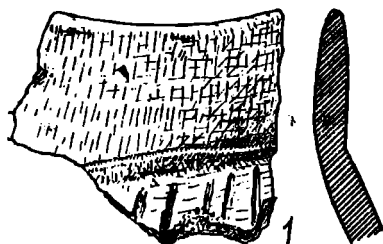
13 Cf. N. Vlăssă, *op. cit.*, p. 21.

14 Vezi E. Zaharia, *op. cit.*, p. 25, fig. 7/11-13.

15 *Ibidem*, fig. 7/14-16.

16 *Ibidem*, p. 25 și urm.

17 *Ibidem*.

brun-deschis deasemeni lustruit, dar care s-a păstrat mai prost, menținându-se doar pe alocuri.

Străchinile bitronconice sînt bine articulate, cu partea inferioară foarte joasă, sub un unghi foarte deschis și cu fundul simplu (fig. 9/7). Alte străchini au trecerea mai lină și o ușoară șanțuire sub buză (fig. 9/1, 4), cu analogii clare în faza Let III¹⁸.

Vasele cu corpul oval (fig. 9/2) sînt mai rare la Vermești și au întotdeauna gîtul distinct, cu buza puțin arcuită în afară. Un fragment din această categorie pare să fi fost pictat cu o materie neagră rășinoasă. Un ciob cenușiu cu pete brune pare a semnala prezența unor ceșcuțe sau cupe cu o șanțuire sub buză și cu corpul probabil globular (fig. 9/3).

O categorie oarecum deosebită este reprezentată de altărașele de cult (opaite) cu patru picioare. Pentru modelare, a fost folosită pasta grupei B pe care s-a aplicat slipul obișnuit la vasele categoriei C. La Vermești au fost descoperite două fragmente de altărașe cu partea superioară terminată cu o cupă nu prea înaltă. Primul fragment este decorat cu incizii-caneluri paralele, care străbat soclul altărașului și coboară pe piciorul cu secțiune triunghiulară (fig. 7/1). Pe partea interioară a piciorului se observă o șanțuire adîncă. Exteriorul vasului de cult este acoperit cu slip brun-roșiat lustruit. Interiorul cupei este deasemeni lustruit, dar culoarea este mai închisă. Al doilea fragment, la care se păstrează o parte din buza dreaptă și puțin înălțată a cupei, are decorul format din două caneluri largi paralele (fig. 7/3). Slipul cenușiu-închis este mai aspru și lustruirea a fost mai neglijent executată, acoperind atît interiorul cît și exteriorul altărașului.

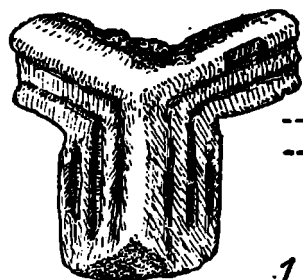
În așezarea cercetată de noi, decorul canelat apare doar pe fragmentele de altărașe.

Din categoria ceramicii pictate (grupa D) nu au fost descoperite decît două fragmente. Unul din fragmente (fig. 9/8) provine de la o străchină sau cupă cu șanțuire sub buză și cu trecerea lină. Pe fondul brun închis a fost pictat cu negru (acum alterat) un motiv care nu poate fi reconstituit. Al doilea fragment provine de la un vas cu corpul oval, acoperit cu slip roșu lustruit pe care s-a pictat cu o materie neagră rășinoasă, care nu s-a păstrat decît pe alocuri.

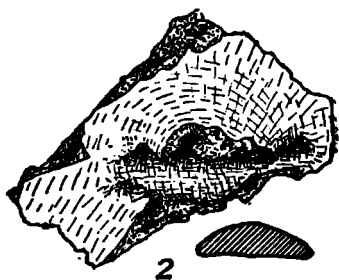
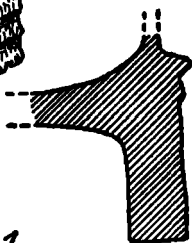
Alte cîteva fragmente de cupe tronconice par a avea urme de pictură neagră pe fondul brun-închis sau mai deschis, întotdeauna lustruit.

Din punct de vedere a tipologiei materialului ceramic cît și din punct de vedere geografic așezarea de la Vermești se încadrează în grupul cultural Criș din Moldova, în care-i găsim numeroase analogii, avînd însă legături strînse și cu așezările de același tip din Transilvania de est, mai ales cu ultimele nivele de la Let. Am menționat că Cetățuia-Vermești se află la mai puțin de 30 km de trecătoarea Ghimeș, deci pe una din principalele căi de comunicare cu Transilvania.

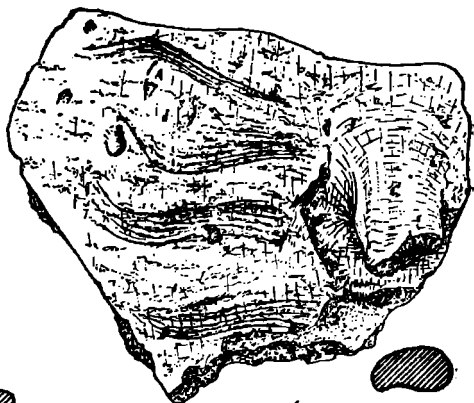
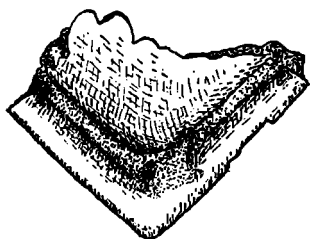
18 *Ibidem*, fig. 6/12-13.

1

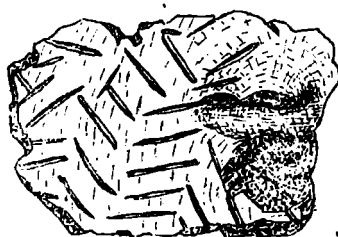
2

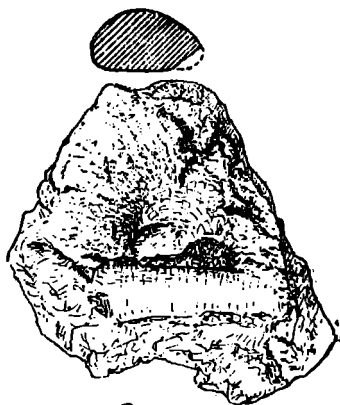
4

3

5

6

Materialul foarte fragmentat, lipsa uneltelor și numărul mic de fragmente pictate, lipsuri datorate faptului că nu am descoperit complexe clare de locuire, ne obligă la multă prudență în încercarea de încadrare în una din fazele complexului Starcevo-Criș din România. Cu toate progresele realizate în ultimii ani, încă nu avem o lucrare care să stabilească cronologia internă a grupului cultural Criș din Moldova¹⁹, situația nefiind mult mai bună nici în restul țării²⁰.

Cele mai apropiate analogii tipologice pentru materialele Criș de la Vermești le găsim în așezările contemporane din Moldova, și mai ales în fazele Leț II și III din așezarea Leț-Vârhegy raliată de cercetătoarea Eugenia Zaharia grupului Criș din Moldova²¹.

Ceramica de la Vermești prezintă o serie de elemente general crișoide în tehnica de preparare a pasteii, ornamentare și în formele vaselor. Există însă numeroase elemente care pledează pentru atribuirea stațiunii de la Vermești uneia din fazele târzii ale culturii Criș.

Majoritatea vaselor mari de provizii decorate cu barbotină aparțin speciei cu barbotină organizată. Aceeași situație o întâlnim în faza Leț III, care se caracterizează prin prezența mai frecventă a barbotinei organizate²². Pe vasele cu barbotină organizată (grupa A) apar destul de frecvent proeminențe plastice, rozete și briuri alveolate, considerate ornamente tipice pentru fazele târzii²³.

La Vermești aproximativ 150% din materialul ceramic (grupa B după clasificarea noastră) este decorat cu linii incizate în zig-zag. Ornamentele incizate apar în toate fazele culturii Criș, dar cele în formă de zig-zag sau triunghiuri hașurate sînt caracteristice pentru fazele târzii²⁴. În afară de analogiile cu materiale din Banat și Transilvania găsim numeroase asemănări în Moldova, la Valea Lupului²⁵, Podul-Iloaiei și Perieni²⁶. Subliniem că majoritatea vaselor din categoria B, decorate cu linii în zig-zag, au fost modelate dintr-o pastă cu foarte puțină pleavă, degresarea fiind făcută

- 19 Singura lucrare de sinteză asupra grupului cultural Criș din Moldova datează din 1958. Cf. M. Petrescu-Dîmbovița, în *ActaArch-Budapest*, IX, 1-4, 1958, p. 67.
- 20 Pentru Banat sînt cîteva lucrări asupra culturilor Criș și Vinca care se sprijină pe descoperirile din aria Starcevo. Cf. Gh. Lazarovici, în *AMN*, VI, 1969, p. 9 și urm.; Idem, în *AMN*, VIII, 1971; Idem, în *AMN*, VII, 1970, p. 473 și urm.; Idem, în *Banatica*, 1971, p. 17 și urm. Pentru Transilvania, cu toate că avem lucrări valoroase asupra neoliticului timpuriu, nu a fost realizată încă o schemă cronologică clară. Cf. N. Vlăssă, în *AMN*, III, 1966, p. 17 și urm.; Idem, în *AMN*, IV, 1967, p. 403 și urm. Pentru Muntenia de est avem doar semnalări a unor așezări Criș. Cf. V. Teodorescu, în *SCIV*, XIV, 1963, 2, p. 247 și urm.
- 21 E. Zaharia, în *SCIV*, XV, 1964, 1, p. 39; Idem, în *Dacia*, NS., VI, 1982, p. 21 și urm.; Z. Székely, în *Materiale*, I, 1951; I. Nestor, în *Materiale*, III, 1957, p. 61 și urm.
- 22 E. Zaharia, în *SCIV*, XV, 1964, 1, p. 39; cf. și Gh. Lazarovici, în *Banatica*, 1971, p. 21, pl. IV; Idem, în *AMN*, VI, 1969, p. 11; consideră că: „barbotina... cunoaște o evoluție în fazele târzii”. Este vorba, fără îndoială, de evoluția spre barbotina organizată.
- 23 Gh. Lazarovici, în *AMN*, VI, 1969, p. 11 și 23; M. Petrescu-Dîmbovița, în *Materiale*, III, 1957, p. 69.
- 24 E. Zaharia, în *SCIV*, XV, 1964, 1, p. 39, 15/7-10; Gh. Lazarovici, în *AMN*, VI, 1969, p. 9, fig. 4/19-22.
- 25 E. Zaharia, *op. cit.*, p. 39. Autoarea consideră ceramica din această așezare ca fiind mai evoluată și o încadrează ulterior fazei Leț III.
- 26 M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 69.

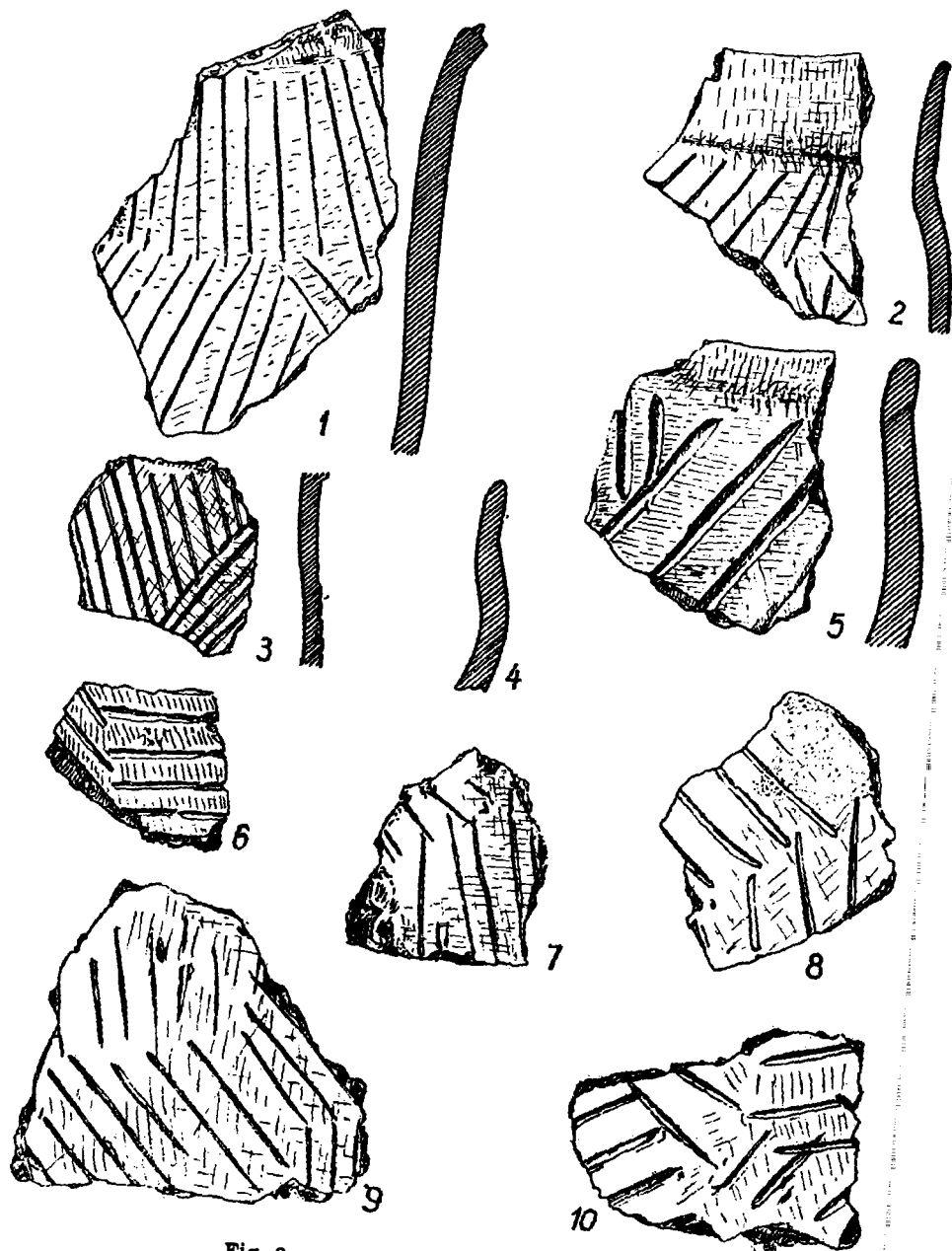

Fig. 8. — Fragments ceramic
<http://www.cimec.ro> / <http://www.aniabc.ro>

cu nisip fin. Arderea foarte bună a pătruns pereții pe întreaga lor grosime. Aceste elemente sînt caracteristice nu numai pentru ultimile faze Criș (Starčevo-Criș III și IV), ci și pentru faza Vinča A²⁷. Din pastă asemănătoare sînt vasele decorate cu șiruri de ciupituri, un alt ornament ce apare în Crișul tîrziu²⁸. Decorarea „în spic de grîu” nu apare la Vermești, dar această lipsă se poate explica prin suprafața mică a săpăturii.

Decorul canelat, destul de rar la Vermești, apare doar pe altărațe. Ceramica cu decor canelat este întîlnită și în așezările de la Glăvăneștii Vechi, Valea Lupului și Leț²⁹. Acest element decorativ ar putea fi pus în legătură cu unele influențe ale primei faze Vinča.

Considerăm că formele caracteristice pentru așezarea de la Vermești sînt : vasele ovale cu buza lătită, cupele tronconice cu o ușoară șanțuire exterioară și cu buza îngroșată sau țesită oblic la exterior. Nu lipsesc nici cupele tronconice cu pereții la fel de groși pînă la buză, formă considerată caracteristică pentru ultima fază de la Leț³⁰. Remarcăm și existența străchinilor bitronconice de culoare neagră și a picioarelor de cupe de culoare gri-argintie.

Toate aceste elemente ne determină să încadrăm așezarea de la Vermești în una din fazele finale ale culturii Criș (Starčevo-Criș III sau IV). Atribuirea stațiunii de la Vermești fazei Starčevo-Criș IV rămîne sub semnul întrebării pînă la confirmarea existenței acestei faze în Moldova.

După materialele rezultate din sondajul nostru, care nu sînt total concludente, și după o serie de materiale de la Trestiana³¹ și Suceava „Platoul Cimitirului”³², înclinăm să credem că această fază a existat și în Moldova³³.

Amintim că în urma unui sondaj efectuat la Bonțești-Focșani, au fost descoperite materiale Criș, printre care un fragment de picior de cupă decorat cu grupuri de cîte două caneluri verticale și fragmente ceramice decorate cu „spic de grîu”³⁴. Autorul raportului datează așezarea de la Bonțești în „faza mai tîrzie a culturii Criș”³⁵. Prof. D. Berciu consideră că materialele de la Bonțești aparțin fazei Starčevo IV³⁶. Cert este că în Moldova, cultura Criș prezintă caracteristicile unui aspect tîrziu asemănător fazei Starčevo-Criș IV. Este posibil și un fenomen de întîrziere a culturii Criș din Moldova datorat poziției sale excentrice. Această dăinuire s-ar putea explica prin faptul că la periferia nord-estică a complexului Starčevo-Criș nu s-a extins cultura Vinča, grupul cultural din Moldova prelungindu-și existența pînă la pătrunderea liniar-ceramice cu „note muzicale”³⁷.

27 Gh. Lazarovici, în *AMN*, VIII, 1971, p. 409.

28 Idem, în *AMN*, VI, 1969, p. 9.

29 E. Zaharia, *op. cit.*, p. 40.

30 *Ibidem*, p. 23 și urm.

31 Văzute de noi în anul 1972 prin amabilitatea colegei Eugenia Popușoi, căreia îi mulțumim și pe această cale.

32 N. Ursulescu, în *Carpica*, V, 1971, p. 69 și urm.

33 Această ipoteză ne-a fost confirmată și de colegii E. Popușoi, N. Ursulescu și A. László cu care am discutat materialele de la Vermești.

34 Gh. Bichir, în *Materiale*, V, 1959, p. 259 și urm., fig. 7/3 ; 8/1-9.

35 *Ibidem*, p. 262.

36 D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, București, 1961, p. 33 și urm.

37 *Ibidem*.

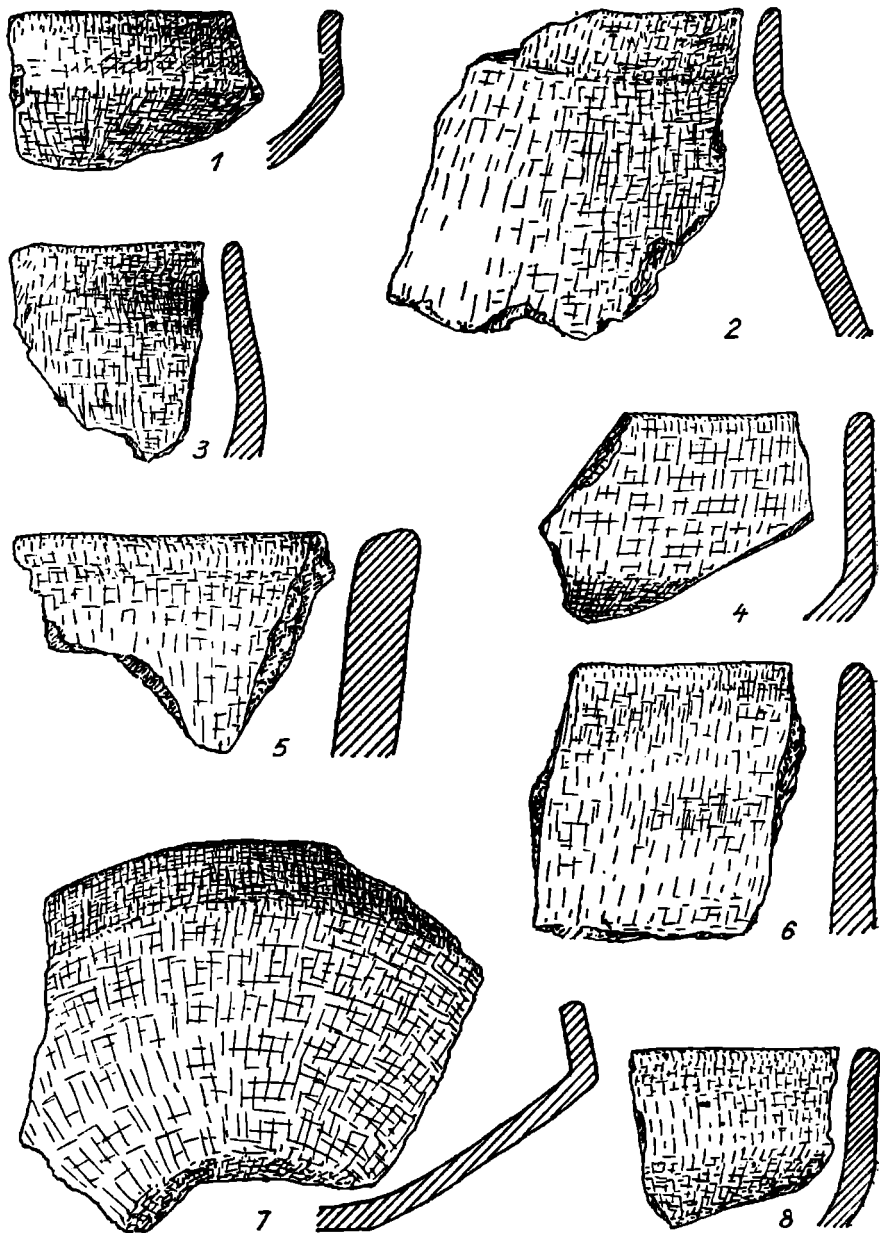
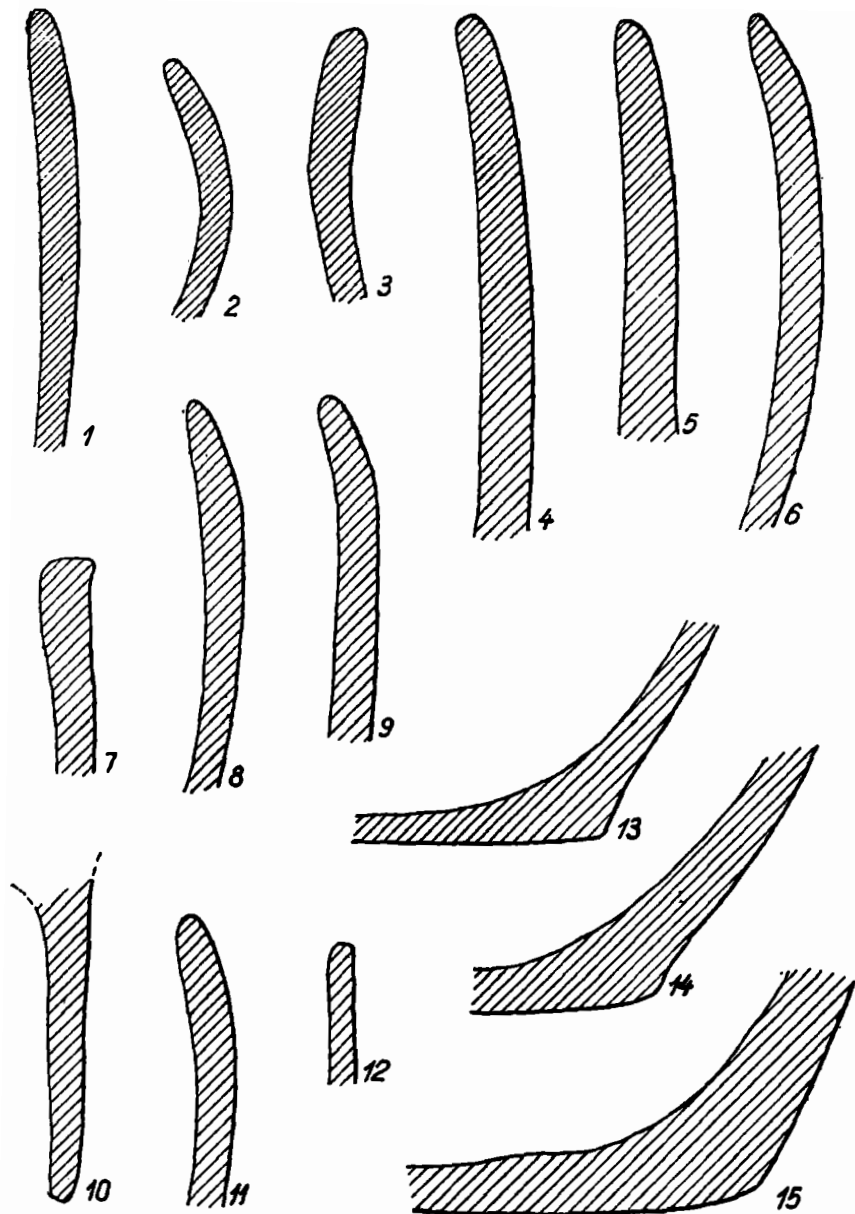

Fig. 8. Fragmente ceramică: Cris

Pentru definirea grupului cultural Criș din Moldova, de primă importanță este elucidarea raporturilor sale cu cultura Vinča. Impresia noastră este că la Vermești ne aflăm în fața unor elemente sau mai degrabă a unor influențe Vinča. Această situație s-ar putea explica prin apropierea de Transilvania și prin calea lesnicioasă de comunicare, pe care se găsește așezarea de la Vermești. Interesantă este și poziția pe înălțime, care poate avea vreo legătură cu datarea tirzie a stațiunii. Pentru a putea afirma o eventuală pătrundere a elementelor sau influențelor vinčene pe valea Trotușului spre Moldova, va trebui documentată existența unor așezări de acest tip în Transilvania de sud-est³⁸. În cazul în care nu vor fi puse în evidență așezări de tip Starčevo-Criș IV — Vinča A în Transilvania de sud-est, va trebui căutată o altă cale pentru a se explica pătrunderea elementelor sau influențelor vinčene în Moldova.

SONDAGE DE SAUVEGARDE DE LA CITÉ NÉO-ÉNÉOLITHIQUE DE VERMEȘTI-COMĂNEȘTI (I)

Résumé

Les vestiges de la cité néo-énéolithique se trouvent sur le plateau de la colline „Cetățuia” du territoire du village Vermești (ville de Comănești, département de Bacău).

La station qui domine la dépression intracarpatique de Comănești, se trouve à une distance d'env. 30 km du défilé Ghimeș, qui fait la liaison avec la Transylvanie.

Dans le cadre du sondage on a tracé deux sections (S I et S II). Dans la première section ont été pratiqués les élargissements nécessaires à dégager l'habitat cucuténien.

La stratigraphie dans S I se présente de la manière suivante (fig. 2/2) :

1. Sol végétal gris-clair, dans lequel se trouvent des fragments céramiques cucuténien corrodés, des fragments céramiques de l'époque du bronze, Gorodsk-Usatovo et une petite gouge en cuivre ou bronze.

2. Sous le sol végétal suit une couche consistante de dépôts cucuténien appartenant à l'habitat de la phase A₂.

3. Sol jaune-argileux représentant la couche vierge.

Section II (fig. 3) : 1. Le sol végétal a les mêmes caractéristiques que celui du S I. Au bout N de la section, dans le sol végétal qui superpose directement la terre jaune argileuse, ont été découvertes quelques fragments céramiques de l'époque du bronze.

2. Les vestiges cucuténien sont déposés, de même que dans S I, en une structure alvéolaire naturelle.

3. Sous cette couche j'ai observé un dépôt de couleur foncée, presque noire, nettement différent du dépôt cucuténien. La grosseur varie entre 0,40—0,50 m. Dans ce niveau j'ai pu observer de nombreux fragments de vases appartenant à la culture Criș.

4. Le sol jaune-argileux, assez mince, superpose la roche.

Les habitats. Dans le cadre du sondage a été dévoullée une seule habitation cucuténienne (fig. 2/1). L'habitation avait, probablement, une forme rectangulaire, avec une petite annexe dans le côté ouest. L'habitation était prévue d'une plate-forme construite sur poutres. Sur la plate-forme se trouvaient des vases peints et des objets de l'inventaire de l'habitat. Sur l'axe de l'habitat on a découvert deux empreintes de poutres verticales qui, probablement, soutenaient le toit. Sous la plate-forme de l'habitation on a découvert une fosse de 1,10 m qui s'approfondit jusqu'à 1,50 m. Dans cette fosse ont été trouvés 21 grands fragments de meules, fortement utilisées, placés avec la partie utilisable en bas et empilés les uns sur les autres. Sur ces

38 S. Marinescu-Bîlcu, în SCIVA, 26, 1975, 4, p. 487 și urm.

fragments se trouvaient 6 grandes meules, placées deux par deux, toujours avec la partie utilisable en bas. Nous croyons nous trouver devant un rituel de fondation d'une habitation-atelier pour l'usinage de la pierre. En ce qui concerne le niveau Criș, nous ne pouvons pas préciser s'il s'agit d'un complexe d'habitation ou d'une fosse ménagère.

La culture Criș. La céramique de la culture Criș de Vermești peut être partagée en quatre catégories : A. fragments de vases aux parois épais, en pâte de qualité inférieure, avec beaucoup de balle, petits cailloux et sable. La pâte est triturée négligemment. La cuisson est incomplète, le noyau des fragments est cuit faiblement, ayant des nuances du noir foncé jusqu'au brun foncé. L'extérieur et l'intérieur des vases est couvert de barbotine. À certains vases, l'intérieur barbotiné a été poli avec soin. Les vases de cette catégorie constituent la majorité du matériel céramique, approximativement 60—70%.

B. Dans cette catégorie j'ai incluí les fragments de vases aux parois minces, avec une meilleure cuisson, qui a causé l'apparition d'une gamme variée de couleurs allant du rougeâtre et brun jusqu'au gris clair. La trituration de la pâte est meilleure et le dégroissage se fait spécialement avec du sable. La barbotine et le slip sont très rares, les vases de cette catégorie ont un décor spécifique.

C. Ce groupe est constitué par des fragments céramiques couverts de slip polié. La proportion de balle est très différente, en fonction de la grandeur du vase. Les groupes céramiques B et C sont présents en proportions égales, formant la plus grande partie de la catégorie de céramique fine.

D. Des fragments céramiques avec des traces de peinture, sont très peu, à peine 1—2%. La pâte est pareille à celle de la catégorie C, le slip étant bien polié. On a peint avec du noir sur fond rouge ou brun.

Formes et ornements. À cause du matériel très fragmenté on n'a pu établir, avec précision, que peu de formes céramiques. La plupart des fragments proviennent des grands vases de provisions, modelés de la pâte groupe A, ayant le col cylindrique, le corps puissamment bombé et le fond simple ou profilé. Le décor est réalisé avec de la barbotine organisée ou nonorganisée.

Les vases en pâte groupe B gardent en général la même forme, l'ornement le plus fréquent est constitué par des lignes brisés incisés. Un ornement spécifique sont les alvéoles réalisés par des pinçades faites avec les ongles disposées irrégulièrement ou en rangées parallèles.

Pour la catégorie C est attesté la présence des coupes à haute patte, jattes et vases au corp ovale. Nous remarquons aussi la présence de deux fragments d'autels décorés par des canélures et des jattes bitronconiques de couleur noire.

L'habitat Criș de Vermești s'encadre dans le groupe culturel Criș de Moldavie. L'inventaire céramique de Vermești permet la datation dans l'une des phases tardives Criș, probablement avec certaines influences Vinča. Il n'est pas clair comment s'est exercée cette influence ; il est possible que ces éléments aient pénétré par le défilé de Ghimeș. Les futures recherches de la Transylvanie de sud-est devront élucider ce problème. Comme dernière remarque, l'habitat Criș de Vermești se trouve sur une hauteur dominante.

LEGENDES DES FIGURES

Cetățuia Vermești — Vue generale

Fig. 1. — Plan generale des fouilles

Fig. 2. — L'habitat cucutenien

Fig. 3. — Profil de la section II

Fig. 4. — Fragments ceramiques Criș

Fig. 5. — Fragments ceramiques Criș

Fig. 6. — Fragments ceramiques Criș

Fig. 7. — Fragments ceramiques Criș

Fig. 8. — Fragments ceramiques Criș

Fig. 9. — Fragments ceramiques Criș

Fig. 10. — Profiles des fragments ceramiques Criș